

Un 15 d'agost a Mauthausen (notes contra la desfiguració)

per Francesc-Marc Álvaro

La Mare de Déu d'agost, vora el migdia. Som davant del camp nazi de Mauthausen, prop de Linz, Àustria. Hi entrem. Hem fet un llarg camí fins a arribar-hi. Hi serem més de tres hores. Voldria escriure que no sé què hi cerquem. Ho sabré quan surti. Potser.

1. Això és menys que un parc temàtic i molt més que unes ruïnes arqueològiques. El problema és d'imaginació. Només hi ha una part del camp original i cal reomplir els buits. Fer-ho no és tan fàcil com sembla quan hom prepara la visita. Cerquem petjades. Hi ha decepció davant d'un lloc dedicat a la memòria que, paradoxalment, no està ben explicat. La narració enregistrada en cassets no funciona, ens allunya del fet i el redueix tot volent-lo significar a cada adjectiu. Cerquem rastres en silenci, doncs. L'oncle va morir a Mauthausen, segons la Creu Roja el dia 1 de gener de 1942. Era un dels molts republicans que van partir a l'exili i que, després, va acabar integrant-se a les Compagnies de Travailleurs Étrangers. Conservant la graduació de tinent, va integrar-se a la 115ème Compagnie per anar a reforçar la línia Maginot. El maig de 1940, les tropes de l'Alemanya de Hitler van trencar fàcilment les defenses franceses i l'oncle va ser capturat pels alemanys el 21 de juny. Després de passar pel camp de presoners de guerra d'Estrasburg, va ser enviat al camp de Mauthausen i, finalment, a l'extensió de Gusen, d'on ja no havia de sortir. En morir tenia vint-i-nou anys.

2. La confusió terminològica és confusió moral. N'hem de dir camp de concentració o camp d'extermini? És evident que Mauthausen va ser les dues coses i és evident que no va arribar al nivell de productivitat del camp més destructiu de tots, el d'Auschwitz. Amb

tot, per als soldats soviètics i per als jueus que hi van anar a parar, aquest camp només va ser d'extermini. Per als nostres republicans, va ser les dues coses, n'hi van morir més de sis mil. Al capdavall, tot es redueix a morir amb més o menys rapidesa. En comparació amb el gran camp situat a Polònia, allò que resta de les instal·lacions de Mauthausen té avui un aspecte massa inofensiu. Banalment inofensiu, ofensivament inofensiu. La gran pedrera, per exemple, on els presoners morien diàriament per esgotament o perquè els vigilants els obligaven a llançar-se des de l'espadat, és avui camuflada per la gespa que hi ha crescut i ofereix una estampa falsament tova, bucòlica gairebé. Una pedrera on no es veu la pedra. Els cent vuitanta-sis graons que els presos pujaven diàriament diverses vegades, carregats de pedres a l'esquena, són avui regulars i còmodes, totalment practicables també per a nens i ancians. Tot plegat inquieta i desenfoca la veritat històrica. La materialitat modificada del camp canvia la nostra experiència d'un dolor no viscut. El risc de desfiguració és enorme.

3. Hem de fer fotografies dins de les cambres de gas camuflades com a dutxes? On comença el turisme i on acaba el dret de la memòria? On comença el *souvenir* i acaba la història? Puc contemplar el lloc del crim més abjecte amb una actitud semblant a la de qui contempla un vestigi dels grecs o dels romans? Entre aquestes parets tenia lloc, prosaicament, la cerimònia final del mal radical i no sé com observar aquest espai que pesa, que ofereix una densitat de mort sense equivalent fora d'aquí. Les cambres de gas no van començar a funcionar a Mauthausen fins a l'abril de 1942. Faig càlculs. L'oncle devia morir d'una altra

manera, no a causa del gas: penjat a la forca, per congelació, per esgotament, o d'un tret. Un dels espais que troba el visitant prop de les cambres de gas és l'anomenat «racó del tret a la nuca». Aquí, els vigilants li deien al presoner que es col·loqués amb l'esquena tocant a la paret per poder prendre-li les mides; aleshores, per una ranura feta en el reposacaps, disparaven a la nuca de la víctima. Un sistema rudimentari però eficaç, massa lent, però, per als estàndards nazis. Algun SS dels que van tornar a la vida civil i tranquil·la després de la guerra sense respondre de cap crim podria dir que era un mètode compassiu: el pres no en sabia res i no patia. La sorpresa del tret a la nuca coincidia amb l'esclat de la bala dins del cervell. Llum i foscor, una fracció fugaç de temps. Un privilegi en un lloc on el sofriment podia allargar-se molt.

4. Un adolescent surt plorant d'un dels recintes on hi ha un forn crematori per a cadàvers. L'acompanyen els que semblen els seus pares. On comença i on acaba la pedagogia per a conèixer i prevenir el mal radical? És la pregunta fonamental dels nostres temps, la que marca el món des de 1945. Portaré mai els meus fills a un lloc com aquest? Quin és el moment de fer-ho? Què els diré davant dels artefactes del crim a gran escala? Hi ha algunes criatures visitant el camp. Un nen petit fa corredisses d'una banda a l'altra, passa per on morien els presos com ho faria per un jardí. La vida que ignora l'horror i l'agonia omple el buit. Els nens toquen tots els objectes del crim, els adults no gosen.

5. El pavelló on hi ha les banderes dels països de les víctimes és molt didàctic. Al lloc que correspon als republicans espanyols hi figura la bandera de la segona República i cap d'altra. No em sorprèn. És l'única bandera no oficial

en aquest recinte. És l'única bandera d'un país que no existeix, d'una causa derrotada, d'una gent que va poder ser salvada però no ho va ser. Aquesta bandera és la denúncia de tota la misèria política i moral de Franco, que va preferir que Hitler li acabés la feina més bruta. Aquesta bandera anacrònica, tota sola, explica fins a quin punt és falsa l'etiqueta de «reconciliació» que els pares de la transició van enganxar damunt dels seus pactes. Aquesta bandera, tal vegada, podria ser canviada per la bandera constitucional d'Espanya el dia en què, per exemple, la dreta espanyola condemni sense excuses el règim franquista, que va ser còmplice del Tercer Reich i va permetre que els republicans fossin aniquilats en els camps. Mentre això no passi, la bandera de l'Espanya oficial no hi pot tenir cabuda. Per respecte, per dignitat, per justícia. Al costat d'algunes fotografies d'algunes víctimes, en altres llocs del camp, hi ha també banderes catalanes, a vegades només una cinta petita al costat d'un nom. El país vençut va perdre, aquí, dues vegades. Va perdre el dret, per exemple, de tenir tombes amb noms. Tombes on anar a plorar.

6. Una idea em domina: l'oncle, quan va entrar aquí, no sabia on anava. Vull dir que no sabia que els camps nazis eren els camps nazis ni sabia que el mal radical s'hi realitzaria plenament amb la tecnologia moderna més precisa. No sabia que hi entrava per morir i que el seu cos desapareixeria i mai no el trobaríem: «Sóc un presoner de guerra», devia ser la seva consideració primera. Avui sabem molt més del que mai va saber el meu oncle sobre la maquinària que el va assassinar. El que no coneixerem mai és la textura del dolor, allò que relliga la por a la desesperança i el sofriment al somni. Què somiaven els deportats en aquestes lliteres de fusta dels barracons? Hi ha exposades algunes poques lliteres perquè els visitants ens fem càrrec de la manera com vivien els presoners. Ens en podem fer càrrec? No, només provar-ho és una pretensió ridícula, un propòsit absurd. Tenien malsons els presoners? Què feien quan comprovaven que l'existència era pitjor que el

malson? I, per sobre de cada moment, el fred de l'hivern austríac per a rompre la pell i l'alè, i les darreres forces.

7. Des del camp es veuen cases i granges. La postal és perfecta, d'anunci de xocolata amb llet. El petit poble de Mauthausen només és a sis quilòmetres. Quan acabem la visita, desfibrats, ens aturem a menjar alguna cosa al centre del poble. Entre els adults que veiem segur que hi ha persones que l'any 1941 eren nens. Hi ha gent que porta vestits folklòrics, perquè Àustria és un país catòlic i avui, també aquí, se celebra la Mare de Déu d'agost. Me'ls miro i tracto d'endevinar com ha de ser viure al costat del camp d'extermini tota la vida. I també voldria saber què es pensa quan hom ha format part, potser només passivament, d'un sistema criminal l'evidència del qual es podia veure, sentir i olorar des de casa mentre posaves el fill a dormir o feies el sopar tot explicant acudits. Recordo ara algunes filmacions documentals de les tropes aliades que, l'any 1945, en alliberar els camps nazis, van obligar les autoritats locals dels pobles propers a enterrar els cossos apilats, a mig cremar, que els SS no havien tingut temps de fer desaparèixer abans de fugir. Els rostres d'aquells civils alemanys i austríacs no expressaven res: ni sorpresa, ni por, ni espant, ni aflicció. Si de cas, una cosa semblant al fàstic. Ho confesso i em sap greu: només veig fàstic i indiferència als morros i als ulls de la gent més gran que pren una cervesa a la taula del costat, avui 15 d'agost de 2006 a Mauthausen.

8. El govern austríac ha muntat una exposició dins del camp per demostrar que també va existir una resistència interior contra els nazis i que no tothom va accedir a col·laborar amb el crim a gran escala. Es nota l'esforç oficial per oferir una imatge que compensi la vergonya col·lectiva. Fora d'aquí, a l'extensió de Gusen, no hi queda pràcticament res de les instal·lacions. S'hi han construït habitatges residencials i ningú no relacionaria aquest entorn de famílies de renda alta amb la darrera mirada de molts republicans catalans i espanyols que mostraven només la pell i els ossos. Els fantasmes dels deportats no són com els esperits d'un

cementiri indi americà profanat, que es dediquen a fer por als veïns. Els fantasmes dels presoners som nosaltres, els turistes del camp, que rastregem la mort per saber alguna cosa dels darrers dies de vida d'oncles i avis i pares i cosins que no ens resignem a oblidar. Anem on la mort encara bufa per escoltar el ressò de la vida, anem a la mort per tornar-los, un poc, a la vida.

9. El 12 d'octubre de 2004, el llavors ministre espanyol de Defensa, José Bono, va tenir l'ocurrència de fer desfilar plegats, en la parada militar de l'anomenada Fiesta de la Hispanidad, un antic combatent republicà del batalló Leclerc i un exvoluntari falangista de la División Azul de Franco. Els expedicionaris de la División Azul van lluitar al costat de les tropes de Hitler contra els soviètics. L'estiu de 1941, uns quaranta-cinc mil voluntaris espanyols van sumar-se a la campanya d'invasió de Rússia, que finalment va resultar desastrosa per als plans nazis. Mentre els espanyols vencedors de la guerra civil volien una nova croada victoriosa, l'oncle passava els seus darrers mesos a Mauthausen al costat dels perdedors. Europa i el món s'estaven jugant el tot en aquella hora. El 5 de maig de 1945, tropes nord-americanes a les ordres del comandant Milton W. Keach van alliberar el camp de Mauthausen. La División Azul va haver de tornar a casa a la primavera de 1944 i va perdre aproximadament la meitat dels seus homes. L'oncle va guanyar la segona guerra mundial però va morir sense saber-ho.

10. Jorge Semprún, que va ser presoner al camp nazi de Buchenwald i va salvar-se perquè –segons ha escrit– va travessar la mort, ens ha recordat que d'aquí a deu anys no quedarà cap testimoni viu d'aquella infàmia. Ni l'oncle ni cap altre home. D'aquí a deu anys no tindrem veus ni gestos per a omplir els buits enormes i començarà, de debò, la lluita contra la darrera mort, contra el darrer esborrament, contra el setge de la pols. Tornarem a Mauthausen quan ells ja no hi puguin tornar, tornarem tantes vegades com calgui. I direm als nostres fills que vinguin també.

Per recordar l'espant i la tenebra. Per celebrar la llibertat i la vida.